

OFF LINE

Uitgave 'School en Godsdienst' beëindigd

Wie begin 2000 uitkeek naar het eerste nummer van 'School en Godsdienst', staat een teleurstelling te wachten: voor dit tijdschrift is er in het derde millennium geen plaats meer. Door het jaarlijks oplopend exploitatietekort en het ontbreken van voldoende subsidies om de begroting sluitend te maken, is voortzetting van de uitgave financieel niet meer mogelijk. Nummer 1999/8 is dan ook het laatste dat in een lange reeks sinds 1947 verschijnt. Ook de uitgave van 'Verbum' werd per 1-1-2000 beëindigd.

Het eerste nummer van School en Godsdienst verscheen in 1947. De uitgave van School en Godsdienst was vooral bedoeld voor onderwijzers (lagere school en ulo-scholen), terwijl Verbum (opgericht in 1930) zich vanaf dat moment uitdrukkelijker richtte tot priesters die het godsdienstonderwijs in het voortgezet onderwijs verzorgden.

Eigendom en uitgave van het CBKO

Tot en met 1986 had het voormalig Hoger Katechetisch Instituut (HKI) in Nijmegen de opdracht om met de door het toenmalig Centraal Bureau voor het Katholiek Onderwijs (CBKO) in Den Haag verstrekte financiële middelen Verbum en School en Godsdienst uit te geven. Een opdracht die inhield dat aan het HKI de verantwoordelijkheid werd toevertrouwd ten aanzien van het gehele beleid betreffende deze tijdschriften, zowel inhoudelijk als financieel. Om deze verantwoordelijkheid concrete gestalte te geven, werd de HKI-redactie aanvankelijk bijgestaan door een redactieraad van personen buiten het HKI. Met ingang van jaargang 1968 werden deze personen in de redactie opgenomen. Vanaf 1970 wordt in beide tijdschriften uitdrukkelijk vermeld dat deze werden uitgegeven "in opdracht van het Centraal Bureau voor het Katholiek Onderwijs door het Hoger Katechetisch Instituut."

Beheer onder de hoede van het HKI

Een door het CBKO en HKI ingestelde werkgroep bracht in juni 1983 een advies uit met betrekking tot functie, positie en toekomstmogelijkheden van Verbum en School en Godsdienst. De onderzoeksresultaten leidden onder meer tot de conclusie, dat de beide katechetische tijdschriften in Nederland "de enige zijn die zich specifiek op het katechetisch onderwijs richten" en dat zij "onmisbaar" zijn bij de begeleiding van onderwijsgevendend.

Desalniettemin besloot het CBKO eind 1986 de financiering van Verbum en School en Godsdienst te beëindigen. Het CBKO achtte het tekort op de exploitatierekening van deze tijdschriften niet langer verenigbaar met de eigen functie van het bureau en zijn beleidsprioriteiten. Het bestuur van het HKI besloot daarop de beide tijdschriften onder eigen beheer voort te zetten. Deze beslissing werd genomen vanwege het grote belang van Verbum en School en Godsdienst voor de katechetische ontwikkelingen in Nederland en Vlaanderen. Het HKI zag in de beide tijdschriften belangrijke instrumenten voor leerplanontwikkeling, studie en reflectie, informatievoorziening en professionalisering.

Verder onder de vlag van KPC Groep

In september 1990 - bij de opheffing van het HKI - nam het Katholiek Pedagogisch Centrum (KPC) in 's-Hertogenbosch, conform het advies van een door HKI en KPC ingestelde werkgroep, de uitgave en het beheer van de beide tijdschriften over. In januari 1991 werd een aantal voorstellen en suggesties gedaan voor een onderbouwd tijdschriftenbeleid; in het kader van mission en taakstelling werd daarbij o.a. als functie voor periodieken - ook de levensbeschouwelijke - aangegeven: professionalisering van onderwijsgevendend, relevante informatievoorziening, instrument voor leerplanontwikkeling, praktische ondersteuning van het

onderwijsveld en opinievorming met betrekking tot onderwijsbeleid en -innovatie. In het voorwoord van de registers op Verbum 1968-1993 en School en Godsdienst 1976-1995 schreef toenmalig directeur drs. G. Janssen: "Het KPC beschouwt de uitgave van beide tijdschriften als een waardevol onderdeel van de traditie van het HKI (...) en als een waardevol middel om het katholiek scholenveld op de hoogte te houden van de ontwikkelingen op het terrein van godsdienst/levensbeschouwing. Daarnaast functioneren deze tijdschriften als een belangrijk instrument voor de professionalisering van allen, die bij de vormgeving en uitvoering van dit vak betrokken zijn."

Ruim negen jaar - van september 1990 tot en met december 1999 - werden beiden tijdschriften uitgegeven onder verantwoordelijkheid van KPC Onderwijs Innovatiecentrum. In september 1999 werd van de zijde van de besturenorganisaties Bond KBO en Bond KVBO in de Programmaraad (een overlegorgaan van KNSR en KPC Groep, in het leven geroepen om de besteding van de zogenoemde NKSR-identiteitsgelden te coördineren) medegedeeld dat de bekostiging van Verbum en School en Godsdienst om financiële redenen per 1 januari 2000 zou worden beëindigd. Daaropvolgend besloot KPC Groep de uitgave van deze levensbeschouwelijke tijdschriften per 1-1-2000 stop te zetten.

Van wal gestoken in 1947

School en Godsdienst verscheen - als "jongste onder de schoolbladen" en vanwege de papierschaarste met 16 bladzijden voor het eerste nummer, met het 'evulgetur' als kerkelijke goedkeuring - voor het eerst in 1947 en stelde zich - aldus Th. Verhoeven, toenmalig directeur van het R.K. Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding - ten doel "de godsdienstige richting van ons onderwijs direct of indirect zoveel mogelijk te bevorderen." Deugde het katholiek onderwijs dan niet? vroegen de eerste (hoofd)redacteuren W. Bless SJ en M. Verzijl SJ zich af. "Jawel", haastten zij zich te schrijven in hun redactioneel in nummer 1, "maar het kan zeker beter. Er dreigen nu, na de tweede wereldoorlog, grote en nieuwe gevaren, waartegen wij ons moeten wapenen. De wereldbeschouwingen om ons heen staan bijna alle in het teken van neutrale of vaag-christelijke verbroedering. De waarde en de betekenis van het bovennatuurlijke vervlakt. Het zenuwachtige en gejaagde leven maakt bezinning zoveel lastiger (...) Ook om vast te houden, wat wij reeds bezitten, kan dit blad meehelpen. Wat in meer dan vijf en twintig jaar werd opgebouwd, dreigt bij gebrek aan inzicht al te gemakkelijk prijs gegeven te worden." Deugde het godsdienstonderwijs dan niet? vroegen de beide eerste redacteuren zich vervolgens af. Ook hier geen ontkennend antwoord, maar een herhaald "het kan beslist beter. Het godsdienstonderwijs moet de kern vormen van heel ons katholiek onderwijs. Niet alleen dat het een ereplaats moet innemen tussen al de kennis, die wordt bijgebracht, maar het moet ook de mentaliteit van heel het schoolleven bepalen (...) Theoretisch doet het dit al jaren. Maar praktisch zijn de resultaten nog maar betrekkelijk." In principe behoorde het godsdienstonderwijs tot de taak van de priesters. "Maar daarnaast weten wij ook, dat de steun van de onderwijzers en onderwijzeressen bij het godsdienstonderwijs niet te missen is." Wat belofde School en Godsdienst de lezers te gaan bieden? Een duidelijke inventarisatie: "Artikelen over Geloofs- en Zedenleer (...), over de Liturgie, de Bijbelse Geschiedenis en de Kerkgeschiedenis: verschillende methodes, aanpassing van de leer aan het kind, synthese van leer en leven, de waarde van het memoriseren, actieve deelname, toepassing uit de onmiddellijke omgeving van de kinderen, klare begrippen, denkoefeningen, motiefvorming, aanschouwelijkheid, gradatie in de leerstof, voorbereiding van de les, enz." Zo stak School en Godsdienst in 1947 van wal.

Tussen kennis en beleving

In 1967 schreef de toenmalige hoofdredacteur, pater W. Bless SJ, bij gelegenheid van zijn afscheid in School en Godsdienst: "Toen School en Godsdienst in 1947 haar eerste jaargang inzette, stonden de leerkrachten voor het godsdienstonderricht in feite als tweede-rangs krachten genoteerd. Ze mochten bijbelse geschiedenis geven (omdat men meende dat dit weinig met het geloof te maken had), maar verder werd hen slechts de taalkundige woordverklaring van de geloofsinhoud toevertrouwd (...) Van het begin af ijvert School en Godsdienst voor een radicale vernieuwing van dit standpunt. Priester en leerkracht samen moeten heel de geloofsopvoeding verzorgen, in samenspel met de ouders." Geen wonder dus, dat School en Godsdienst in die eerste jaren veel propaganda maakte voor ouderavonden en de fundamentele legde voor de veel gebruikte en alom bekende methode Met Brandend Hart. Ook leverde School en Godsdienst zijn eigen bijdrage aan het tot stand komen van de verschillende richtlijnen voor de catechetische vorming zoals voor de Kweekscholen (1952, gevolgd door nieuwe richtlijnen in 1962). Ook voor de godsdienstige opvoeding in het kleuter- en lager onderwijs werden in School en Godsdienst richtlijnen gepubliceerd (1962 en 1964). Bless had een duidelijke visie op de vernieuwing van het godsdienstonderwijs. In zijn beginselverklaring Ons godsdienstondericht (eind 1945) hield hij een vurig pleidooi "om het godsdienstondericht vanuit een beter zicht op de geloofsakt zelf te gaan vernieuwen." Bless negeerde daarin andere vernieuwingen op pedagogisch, psychologisch en didactisch vlak niet, maar stelde wel voor die op te nemen in een nieuwe visie op de geloofsakt zelf. In de jaren 1948-1952 greep hij de nieuw verschenen katechismus voor kinderen aan om deze visie verder uit te werken en gestalte te geven. In School en Godsdienst zijn daarover in die jaren vele bijdragen terug te vinden. Rode draad was de discussie over en de relatie tussen geloofskennis en geloofsbeleving (openbaring en ervaring). Uiteraard besteedde School en Godsdienst uitgebreid aandacht aan het verschijnen van de Grondlijnen voor een vernieuwde schoolcatechese (1964), die in de jaren daarna zouden leiden tot een totale vernieuwing van de schoolcatechese; een innovatieproces waarin vooral de HKI-projecten ('ervaringscatechese') een belangrijke en sturende rol speelden, later gevolgd door vele honderden projecten van regionale catechetische werkgroepen en centra.

Nieuwe wegen voor de toekomst

De lijn van Bless werd - met eigen accenten en nieuwe elementen - vanaf 1968 voortgezet door zijn opvolgers, C.J. Neven C.S.Sp. en F. v.d. Poel. Ook zij "wilderen vooral zorg voor dragen dat School en Godsdienst een steun zal blijven voor de catecheten, priesters en onderwijzers, in de praktijk." De in 1968 nieuw gevormde redactie nam zich dan ook voor om dit te realiseren "door achtergrondartikelen, door het aanbieden van vooral gespreksstof om de wereld van nu beter te verstaan, om te komen tot een nieuwe wijze van christelijk denken, zien en leven die voor ons eigentijdse opvoeders onontbeerlijk is. Daarbij zullen wij natuurlijk niet alleen aandacht moeten besteden aan de inhoud van de catechese, maar ook aan de pedagogische en catechetische grondhoudingen die voor de geloofsopvoeding vereist zijn (...) Naast de genoemde artikelen willen we ook regelmatig concreet uitgewerkte catechesevoorbeelden brengen bij wijze van suggestie (...) Ook blijven we aandacht besteden aan het gebruik van audio-visuele hulpmiddelen, aan zang en muziek en andere mogelijkheden voor vrije expressie in de catechese". De nieuwe hoofdredactie stelde vast, dat het kopiëren en aanpassen van het verleden en aanpassing niet zou werken, en dat er nieuwe creativiteit, inventiviteit research en experiment nodig was om nieuwe wegen voor de toekomst te ontwerpen.

Praktijkgerichtheid

In 1971 was School en Godsdienst aan zijn vijftiende jaargang toe. Het tijdschrift groeide uit "tot een blad dat in handen van vele duizenden onderwijzers komt." Toch stelde de redactie zich de vraag naar de functionaliteit ervan. "Dreigt niet soms het gevaar, dat de afstand

tussen hetgeen gepubliceerd wordt en de praktijk van alle dag in de school steeds groter wordt? Er worden telkens weer nieuwe kwesties aangesneden. Kan iedereen dat wel allemaal zo gauw verwerken? Bovendien, zijn er misschien niet te weinig praktische hulpmiddelen die de vernieuwingsgedachte concrete en praktische vorm geven voor de man of vrouw voor de klas?" Praktijkgerichtheid werd dan ook het sleutelwoord in de doelstelling van School en Godsdienst: de inhoud ervan moest leerkrachten, studenten en begeleiders in het primair onderwijs ondersteuning kunnen bieden in de dagelijkse lespraktijk m.b.t. katechetische vorming.

Innoverend en sturend

In de zeventiger jaren gaf de - later zo genoemde - 'ervaringskatechese' belangrijke impulsen voor de vernieuwing van de katechese en luidde een periode in van een meer levensnabije katechese. Kritische geluiden, met name wat een aantal beperkingen en eenzijdigheden betreft, bleven uiteraard niet uit en deze leidden uiteindelijk tot een verdere uitbouw die bekendheid kreeg onder de naam 'bevrijdingskatechese', 'politieke' of 'maatschappijkritische katechese'. Parallel hieraan ontwikkelden zich nieuwe perspectieven op de oorsprong van de bijbel en zijn betekenis voor de mens in de samenleving van vandaag. Een meer 'bijbelkatechetische' oriëntatie was hiervan het gevolg. In de tachtiger en negentiger jaren kwam, met name onder invloed van de zich snel ontwikkelende multiculturele en multireligieuze samenleving, het accent te liggen op Geestelijke Stromingen, levensbeschouwelijk onderwijs, interreligieuze dialoog en onderlinge interlevensbeschouwelijke communicatie. De neerslag van al deze ontwikkelingen is zonder veel moeite terug te vinden in School en Godsdienst. Het tijdschrift functioneerde in de ontwikkeling van godsdienstonderwijs via schoolkatechese naar levensbeschouwing niet alleen als geschiedschrijver, maar tevens zelf als belangrijke innoverende factor in dit proces. Het volgde niet alleen de actualiteit, maar gaf als gesprekspodium ook stimulans en sturing aan de ontwikkelingen op het terrein van levensbeschouwelijk onderwijs. Op deze wijze speelde School en Godsdienst decennia lang een rol in de vernieuwing en ondersteuning van het levensbeschouwelijk onderwijs in Nederland en Vlaanderen.

Volle breedte van het onderwijs

Parochiële katechese en geloofsopvoeding thuis bleven in School en Godsdienst een bescheiden plaats innemen, maar juist vanwege de versterking van de praktijkgerichtheid en de snelle veranderingen in het onderwijs, kwam het hele gebeuren rond en in de school steeds uitdrukkelijker aan de orde. Gezien de aard en structuur van het basisonderwijs functioneerde School en Godsdienst vaak in de volle breedte van dit onderwijs en leverde het tevens een bijdrage aan de brede identiteitsontwikkeling van het (katholiek) onderwijs, interculturele activiteiten, geestelijke stromingen, wereldoriëntatie, normen en waarden, drama en expressie enz. In die zin zijn veel nummers in de afgelopen decennia vakoverstijgend geweest en leverden ze een bijdrage om de kaders en context voor het vak levensbeschouwing open te breken en te verruimen. Uiteraard was er in School en Godsdienst ruimte voor de theorie, kritische reflectie en analyse.

In het 53-jarig bestaan van School en Godsdienst passeerden in de loop der jaren een groot aantal stromingen en topics de revue: aanvullend materiaal en verdiepingsstof bij de katechismus van 1948, bij de methode met 'Brandend Hart', reflecties en werksuggesties rond 'De Nieuwe Katechismus', ervaringskatechese, bevrijdingskatechese, bijbelkatechese, Geestelijke Stromingen, LevoBas, raamplanontwikkeling, interlevensbeschouwelijke communicatie en interreligieuze dialoog. In de loop der jaren werden talloze methoden of projecten besproken en geanalyseerd, handboeken, jaar- en raamplannen van commentaar voorzien, modellen voor vieringen en verhalen gepubliceerd en rond vele, vele onderwerpen -

vaak middels thematisch opgezette nummers - praktische werksuggesties gegeven. Zo werd gedurende ruim een halve eeuw steeds weer opnieuw gezocht naar antwoorden op de prangende vragen van de eerste hoofdredacteurs.

Klein maar dapper

Temidden van al deze ontwikkelingen en stromingen ontwikkelde School en Godsdienst zich tot een tijdschrift voor basisonderwijs en levensbeschouwing. Tot eind 1999 bleef School en Godsdienst klein, maar dapper overeind. De afname van het aantal abonnees in de loop der jaren (van een kleine 10.000 naar rond de 1000) hing - behalve met fusies van scholen, marginalisering van godsdienst/levensbeschouwing en het teruglopen van beschikbare financiële budgetten - voor het grootste deel samen met de afstemming op specifieke doelgroepen en de numerieke dalingen die daarin optreden. Wervingsacties die van tijd tot tijd werden gehouden, leverden weliswaar niet overmatig veel, maar wel voldoende abonnees op om herhaling zinvol te maken. Een aanzienlijke uitbreiding van het abonneebestand was alleen mogelijk geweest door een uitbreiding met andere doelgroepen, hetgeen ook gevraagd zou hebben om een verandering van redactionele formule en inhoud. Daarmee zou weliswaar een tijdschrift voor een bredere doelgroep zijn ontstaan, maar met verlies van het oorspronkelijke karakter en doelgroepen. Voor deze weg is heel bewust nooit gekozen. Uiteindelijk zijn noch Verbum noch School en Godsdienst kunnen ontkomen aan de worsteling van veel (vak)tijdschriften op het ideële terrein van godsdienst en levensbeschouwing: het kleine taalgebied en de beperkte doelgroep maken het voortbestaan moeilijk en op termijn niet mogelijk. Daarom was er voor beide tijdschriften in het derde millennium geen plaats.

HOOFDREDACTEUREN 'SCHOOL EN GODSDIENST'

Wim Bless	1947 - 1967
Cor Neven	1968 - 1978
Frans v.d. Poel	1968 - 1970
Loek Heijst	1971 - 1981
Guus Schlatmann	1982 - 1986
Theo Mandos	1987 - 1989
Peter Franken	1990 - 1995
Hans Sterk	1996 - 1998

Sjaak Dinjens, redactie-secretaris 1947 - 1977

Jan Simons, eindredacteur 1978 - 1999